

Naturhensyn i tilrettelegging av stier i Møre og Romsdal

(målgruppe: friluftsansjasjoner, kommuner, andre interesserte)

JOHN BJARNE JORDAL & MATHILDE NORBY LORENTZEN

KONSULENTER MILJØFAGLIG UTREDNING

TEAMSMØTE 07.06.2023

Definisjoner

Tursti, ingen tilrettelegging,
bare merking

Tursti, tilrettelegging

Turvei, universell utforming, formål friluftsliv
(til forskjell fra gang- og sykkelvei, skogsvei)

Kyststier (eks. Bud)

Sherpastier, eks. Fosserråsa, Geiranger

Hva kan gå galt?

- ▶ Påvirkning på naturmangfoldet

Hva kan gå galt? Sårbare arter

Hubro er sterkt truet (EN på rødlista 2021).

Den har ofte tilhold i bratt terreng, og ofte i kystlyngheiregionen.

Den er meget sky på hekkeplassene, hensynssone ved ferdsel til fots 750 m.

Foto: Magnus Steinsvåg, Statsforvalteren i Vestland

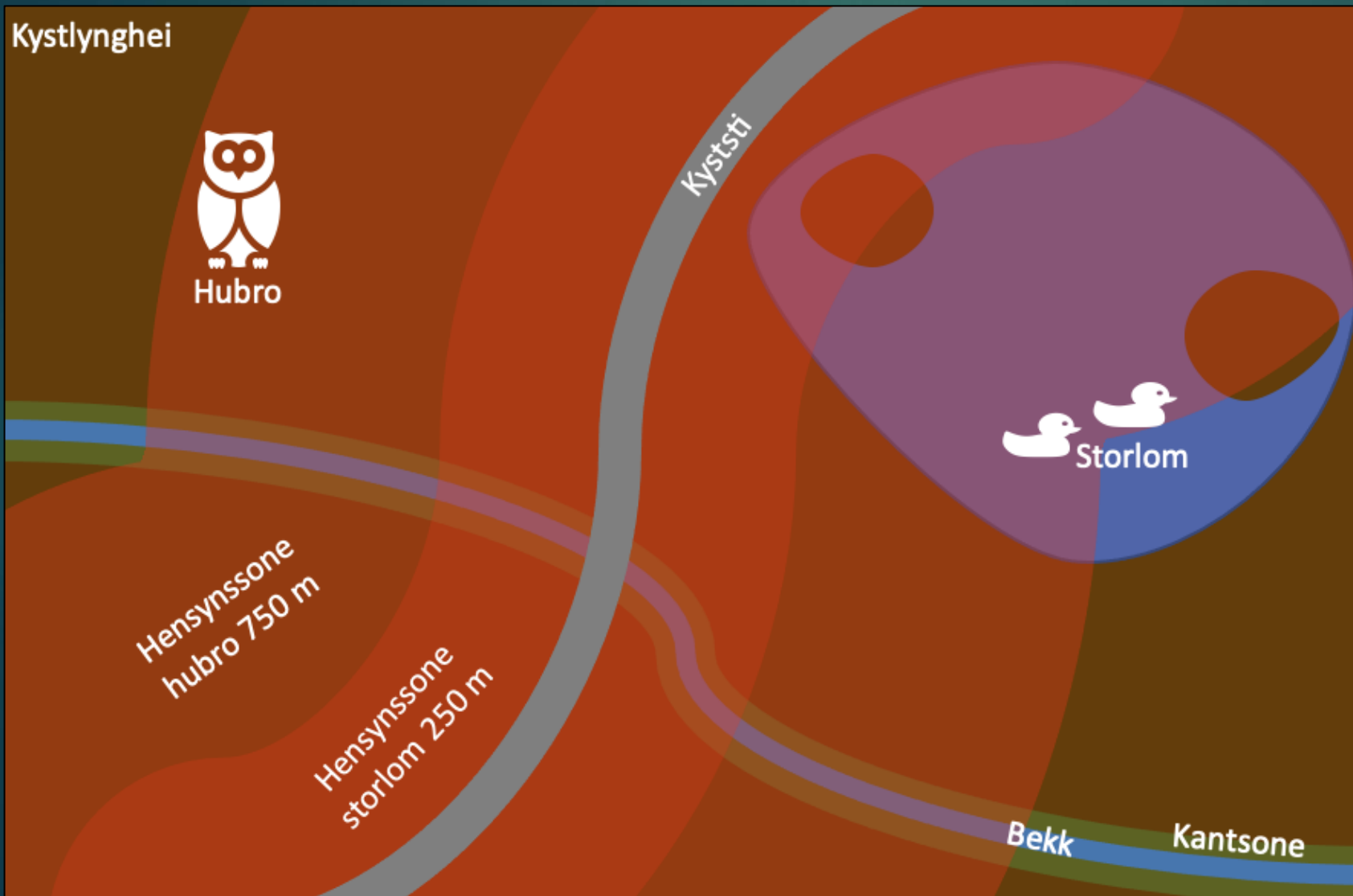
Hva kan gå galt? Sårbare arter

Enkelt merket sti
Hordaland – går
rett inn i et
hekkeområde for
hubro.
Foto: Stats-
forvalteren i
Vestland.

Kystfjell Sunnmøre: hubro forsvant etter
tilrettelegging (oppgrusing av tidligere
enkel sti – mer besøk, kraftige hodelykter,
løshunder...)

Hva kan gå galt? Sårbare arter

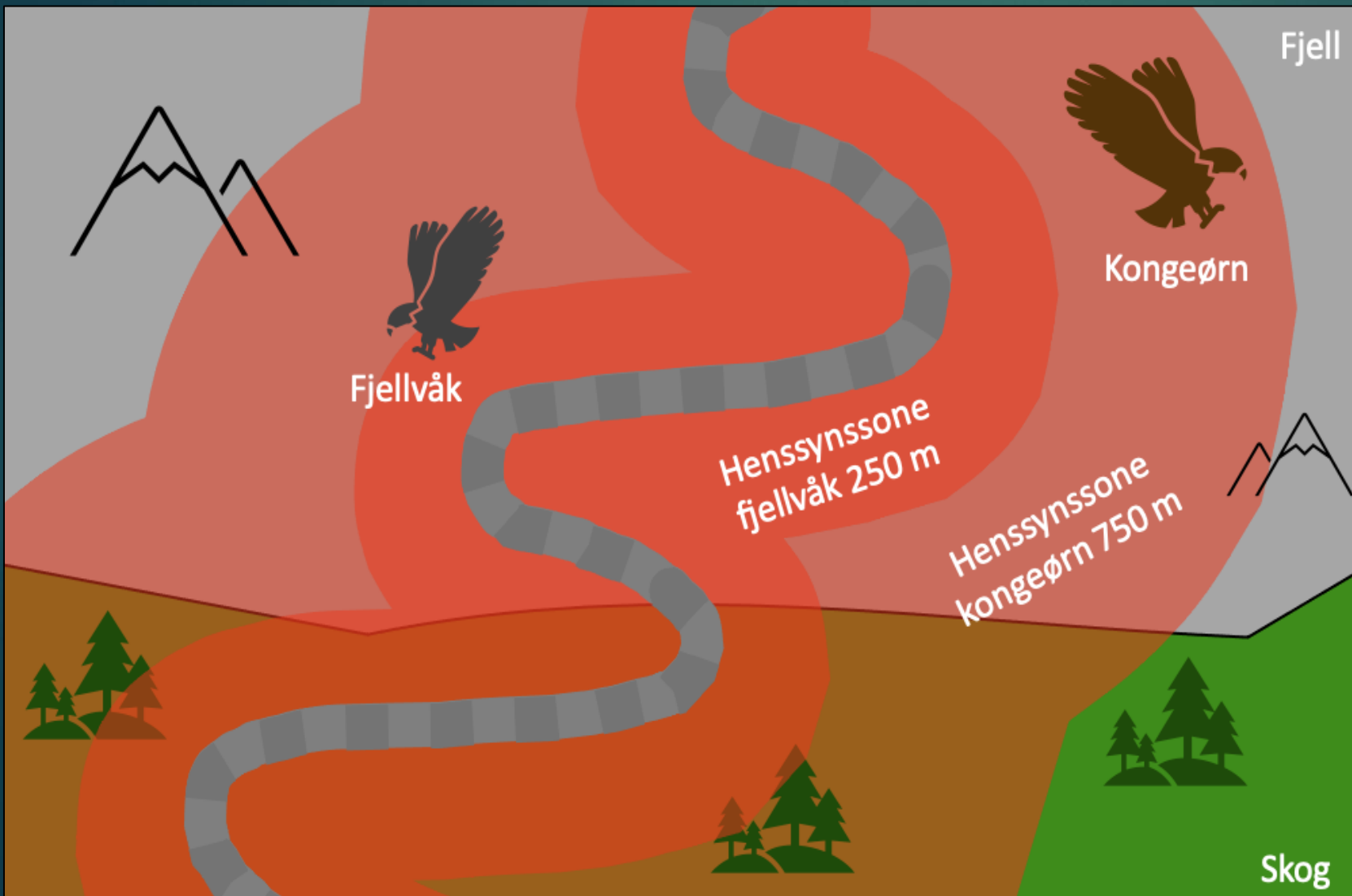
Hensynssoner (gående) for sky/sårbare fuglearter på hekkeplassen:

- ▶ hubro, jaktfalk 750 m
- ▶ kongeørn, havørn 750 m
- ▶ hønehauk 500 m
- ▶ div ender, lommer 250 m
- ▶ fjellvåk 250 m
- ▶ vipe, måker 100 m
- ▶ div andre 20-100 m

4 km sti kan påvirke hubro i 6 km²

Hva kan gå galt? Sårbare arter

Hensynssoner (gående) for sky/sårbare fuglearter på hekkeplassen:

- ▶ hubro, jaktfalk 750 m
- ▶ kongeørn, havørn 750 m
- ▶ hønsehauk 500 m
- ▶ div ender, lommer 250 m
- ▶ fjellvåk 250 m
- ▶ vipe, måker 100 m
- ▶ div andre 20-100 m
- ▶ **villrein 1000 m**

4 km sti kan påvirke kongeørn i 6 km² og villrein i 8 km²

Hva kan gå galt? Sårbare arter

Marisko er en vakker orkidé, men også en truet art (sårbar – VU på rødlista 2021)

Noen plantearter tåler tråkk veldig dårlig

(gjelder også arter som ikke er truet)

Kan vi gjøre noe bra?

Irsk myrklegg er en sjelden plante
(Sunnmørskysten + Trondheimsfjorden)

Krever moderat forstyrrelse, f.eks. beiting
og tråkk i kystlynghei

Opphører beitet kan den overleve i
utkanten av stier

Kan dette gjøre noen skade?

- skade på vegetasjon er ofte **minimal** på fastmark
- men dette er gammel furuskog: et større område kan bli **uegnet/lite egnet som hekkeområde for hønehaug**, avhengig av mengde forstyrrelse
- hensynssone hønehaug: 500 m

Hva kan gå galt? Sårbar natur

Erosjon av «sensitive enheter» (Hagen m.fl. 2019, NINA temahefte)
bl.a. særlig i bratte områder, rabber i fjellet og på myr og fuktig mark

Noen ting er enkle å unngå/reparere

Klopper på myr beskytter vegetasjonen, og gjør det lettere å gå.

Men kan spre uheldige stoffer i naturen

Minst mulig inngrep i myr!

Noen ting er enkle å unngå/reparere

I bratt terreng vil steinlegging forebygge erosjon.

Men det er dyrt og er ofte del av kostnadskrevenne **attraksjonsbygging** (her fra Geiranger).

Hva kan gå galt? Sårbar natur

Erosjon i rik kilde – en av flere naturtyper med veldig små arealer

Kystlynghei – utvalgt naturtype

Kystlynghei (og slåttemark) er en såkalt Utvalgt naturtype etter naturmangfoldloven. Dette betyr at inngrep skal behandles grundigere enn inngrep i andre naturtyper.

Mange naturtyper er rødlistet (truet av tilbakegang), i disse bør man vise varsomhet.

Se rapport

Ting å tenke på (påvirkning)

- ▶ Mange fugler og pattedyr er veldig sky, og blir lett forstyrret
- ▶ Mange planter, moser og lav er truet (rødlisterarter) – disse bør vi unngå å ødelegge
- ▶ Mange naturtyper utgjør små arealer og er ofte truet av tilbakegang (rødlister naturtyper)
- ▶ Noen naturtyper er særlig sårbare for erosjon
- ▶ Noen arter er «prioriterte», noen naturtyper er «utvalgte» – og krever spesiell oppmerksomhet (bl.a. kystlynghei)
- ▶ Samlet belastning på naturen – mange bekker små blir en stor å

Lover og retningslinjer

- ▶ Et utvalg sentrale lover som er aktuelle for tilrettelegging av turstier

Plan- og bygningsloven (PBL)

- ▶ bestemmer hvordan landets arealer skal brukes og reguleres
- ▶ omfatter også «terrenginngrep» som grusing og steintrapper
- ▶ konsekvenser for naturmangfold skal inkluderes i saksbehandlingen etter loven
- ▶ størrelsen/omfanget avgjørende for søknadsplikt etter PBL

Våre bekymringer

- ▶ ulik praksis mellom kommuner
- ▶ utfordringer med kompetanse og kapasitet i kommunene
- ▶ hvis ingen behandling etter PBL: naturkonsekvenser vurderes ofte ikke
- ▶ naturødeleggelse skjer stadig vekk

Plan- og bygningsloven (PBL)

Hvilke tilretteleggingsprosjekter er søknadspliktige?

Tolkninger/klarheter (bl.a. Kommunal- og distriktsdep. 2015)

- ▶ Uklare regler for terrenginngrep
  - ▶ Når er det et «vesentlig terrenginngrep», og dermed søknadspliktig?
- ▶ I sårbare områder ... vil også mindre inngrep kunne få store konsekvenser → PBL-behandling
- ▶ Jo mer ømfintlig terrenget er, desto mindre skal det til før søknadsplikten utløses → PBL-behandling
- ▶ Nye inngrep bør ses i sammenheng med tidligere inngrep
- ▶ Trolig er en betydelig del av planlagte tiltak søknadspliktige
- ▶ De største planene bør i tillegg ha konsekvensutredning (PBL §14)

Naturmangfoldloven (NML)

- ▶ mangfoldet av naturtyper, økosystemer og arter skal ivaretas
- ▶ enhver skal opptre aktsomt og gjøre det som er rimelig for å unngå skade på naturmangfoldet
- ▶ Prioriterte arter og utvalgte naturtyper (eks. kystlynghei) har et spesielt sterkt vern.

Følgende prinsipper får anvendelse ved utøving av offentlig myndighet, herunder tildeling av tilskudd mm.:

- ▶ beslutninger baseres på **kunnskap**
- ▶ kunnskapsmangel: **føre-var-prinsippet** brukes for å hindre skade
- ▶ Ta hensyn til den **samlede belastningen** på arter, naturtyper og økosystem (samlet belastning og økosystemtilnærming)

Hvis kunnskapen er for dårlig bør den suppleres

Friluftsløven og statlig sikrede friluftsområder

- ▶ Allemannsretten: rettigheter til fri bruk av natur innenfor visse grenser
  - ▶ Allemannsretten kan være til hinder for ferdselsrestriksjoner, f.eks. i forholdet til villrein og andre sensitive arter
  - ▶ Mange land har ferdselsrestriksjoner/ferdselsforbud på stier i yngletid/hekketid for sårbare arter
- ▶ Prinsippene i naturmangfoldloven skal legges til grunn for forvaltning av statlig sikrede friluftsområder.

Hvordan kan en ta naturhensyn ved tilrettelegging av stier?

- ▶ For å kunne ta naturhensyn er det rett og slett nødvendig å gjøre en vurdering av naturmangfoldet i området man ønsker å tilrettelegge.

Hvordan kan man vurdere naturmangfoldet? **STEG-FOR-STEG**

- ▶ Bør komme inn tidlig i planprosessen – dette kan avverge eller redusere konflikter, finne gode løsninger, avbøtende tiltak mm.
- ▶ Vurderingene blir sentrale for om tiltaket skal gjennomføres, og hvordan dette kan gjøres med minst mulig skade på naturen.
- ▶ Vi har satt sammen en forenklet steg-for-steg forhåndsvurdering av naturmangfoldet:
  - ▶ STEG 1: Hva vet vi?
  - ▶ STEG 2: Hva vet vi ikke?
  - ▶ STEG 3: Hvordan vil naturmangfoldet bli påvirket?
  - ▶ STEG 4: Hva kan gjøres for å minke påvirkning/konsekvens?

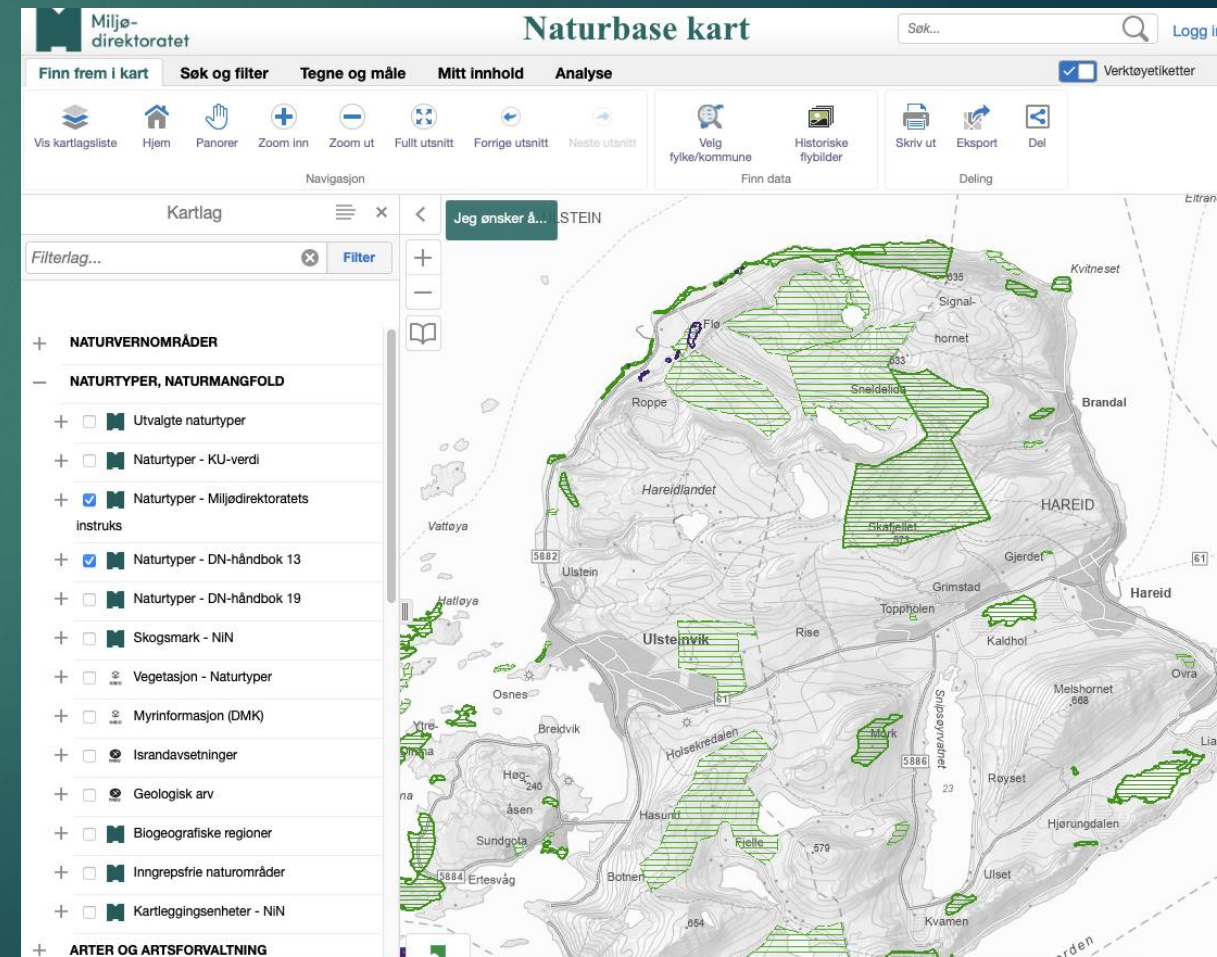
Vedlegg 1 – Sjekkliste for planprosess

Tema	Kommentar
Hva vet vi om naturmangfoldet? Naturmangfoldlovens § 8: Kunnskapsgrunnlaget	
Naturtyper: Generelt, truede/utvalgte naturtyper, sensitive enheter (Hagen m. fl. 2019) - Naturbase (DN-håndbok 13, DN-håndbok 19 og Miljødirektoratets instruks) - Kilden (Nærlebiotoper/livsmiljø) - Lokale personer, kommunen og foreninger	
Arter: Rødlistede, sensitive, prioriterte arter - Artskart (spesielt rødlistede arter) - Sensitive arter (Sjekk med kommunen) - Lokale personer, kommunen og foreninger	
Hva vet vi ikke om naturmangfoldet? Naturmangfoldlovens § 9 Føre-var-prinsippet	
Naturtyper - Gamle data? - Ingen naturtyper registrert?	
Arter - Gamle data? - Ingen arter registrert? - Noen artsgrupper lite registrert?	
Hvordan vil naturmangfoldet bli påvirket?	
Arealbeslag og slitasje - Naturtyper, leveområder for arter - Vurder alvorlighetsgrad, spør fagfolk	
Forstyrrelse - Fugl/hekking, sensitive arter - Vurder alvorlighetsgrad, spør fagfolk	
Samlet belastning - Lokal, regional og nasjonal vurdering av samlet belastning på naturtyper, rødlistede og sensitive arter, samt økosystem - Brevende , spør fagfolk evt. Statsforvalteren	
Vurder behov for supplerende fagvurderinger/my kartlegging - Gamle data, mange funne data, mulighet for rødlistede/sensitive arter, usikker påvirkning?	
Hva kan gjøres for å minke påvirkning/konsekvens?	
Unngå - Unngå truet/intakt natur, vann hvor det kan hekke våtmarksfugl, myr (evt. bruk klopper ol.), etablere hensynssone for sensitive arter	
Begrense - Omfang, stibredde, grusing, rundløyper, lyssetting, legge stein for å unngå erosjon	
Istandsette - Restaurering, for eksempel fjerne stier og grøfter på myr	
Kompensere - Fremmedarter fjernes, naturlig kantsone langs bekker/elver/vann, skjølse av gjengroende areal	

STEG 1 – hva vet vi?

Samle eksisterende informasjon om naturmangfoldet i området.
På den måten ved man hva slags natur som kan bli påvirket.

- ▶ **Naturtyper:** Naturbase, Kilden
- ▶ **Arter:** Artskart, sensitive arter fra kommunen/Statsforvalter/fuglefolk
- ▶ Viktig å sjekke tidlig i prosessen
- ▶ Se rapport for mer utfyllende informasjon

STEG 2 – hva vet vi ikke?

Vurdere om kunnskapen om naturmangfoldet i området er god nok.

- ▶ Er det noen artsgrupper som virker lite registrert?
- ▶ Er det gamle data som ikke er oppdatert?
- ▶ Vet man tilstanden til naturtypene?
- ▶ Er det ingen naturtyper eller arter registrert i området?
  - ▶ Ikke nødvendigvis ingen naturtyper eller arter der.
  - ▶ Kanskje ingen har vært der for å kartlegge naturtyper/arter?

Ofte har vi for lite kunnskap for en forsvarlig vurdering.

Da bør det innhentes mer kunnskap.

STEG 3 – hvordan vil naturmangfoldet bli påvirket?

- ▶ Gjøre vurderinger knyttet til blant annet:
  - ▶ Arealbeslag
  - ▶ Forstyrrelse
  - ▶ Slitasje
- ▶ Små tiltak hver for seg er kanskje ikke så ille, men samlet sett kan det ha stor betydning for naturmangfoldet. Vurder derfor også den samlede belastningen på naturtyper og arter.
- ▶ Flere rapporter og veiledere er aktuelle her, se liste i rapporten.

STEG 4 – hva kan gjøres for å minke påvirkning/konsekvens?

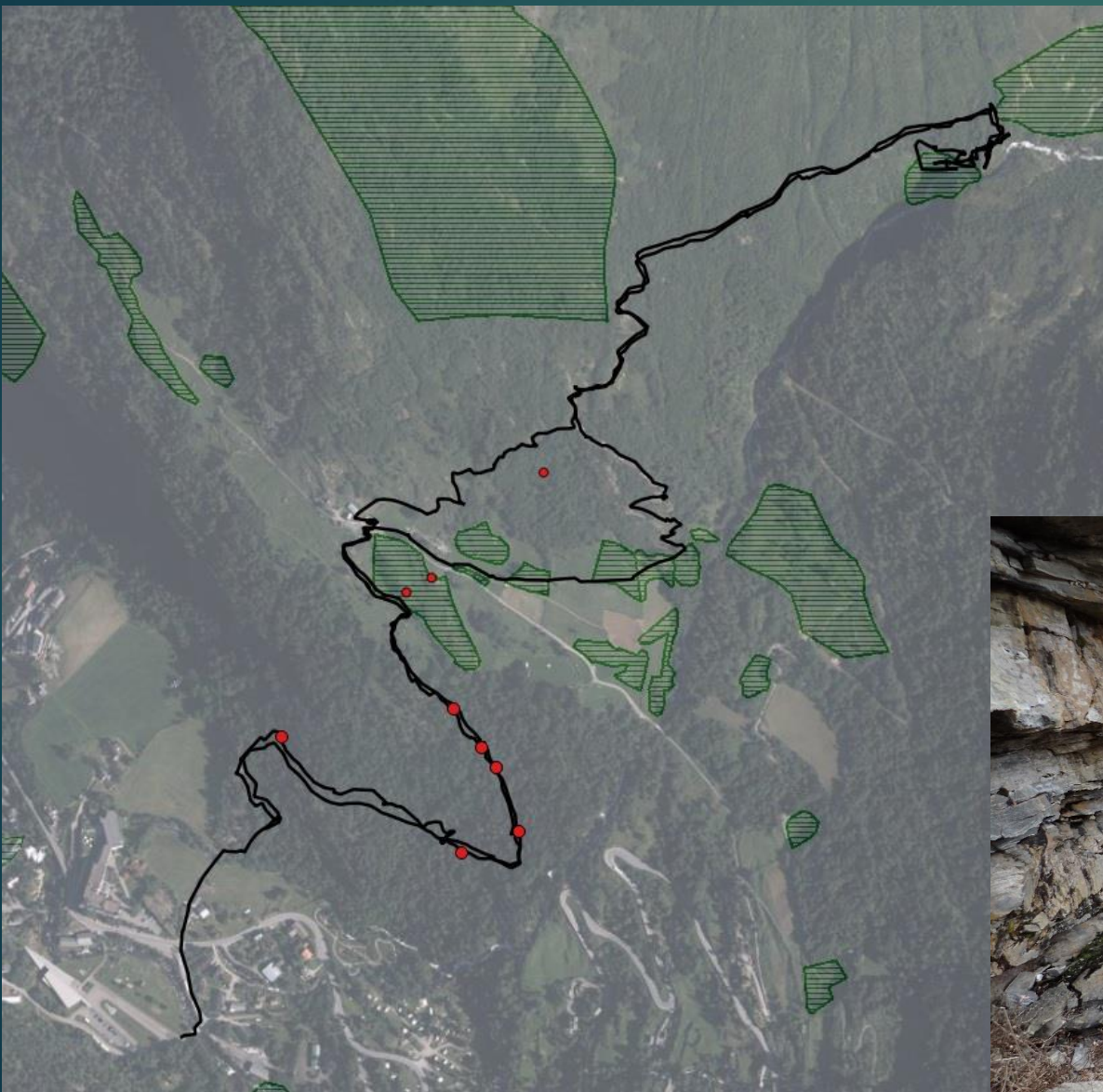
- ▶ Ulike tiltak kan gjennomføres:
  - ▶ Unngå (.. truet natur, konflikt med sensitive arter mm.)
  - ▶ Begrense (.. inngrepet, mindre tilrettelegging mm.)
  - ▶ Istandsette (.. forringet natur, fjerne inngrep mm.)
  - ▶ Kompensere (.. skade ved å skjøtte gjengroende arealer, fjerne fremmedarter mm.)
- ▶ Samle tilretteleggingstiltak
- ▶ Ikke alle områder må tilrettelegges.
- ▶ Flere rapporter og veiledere er aktuelle her, se liste i rapporten.

Vi vil tilrettelegge – hva gjør vi?

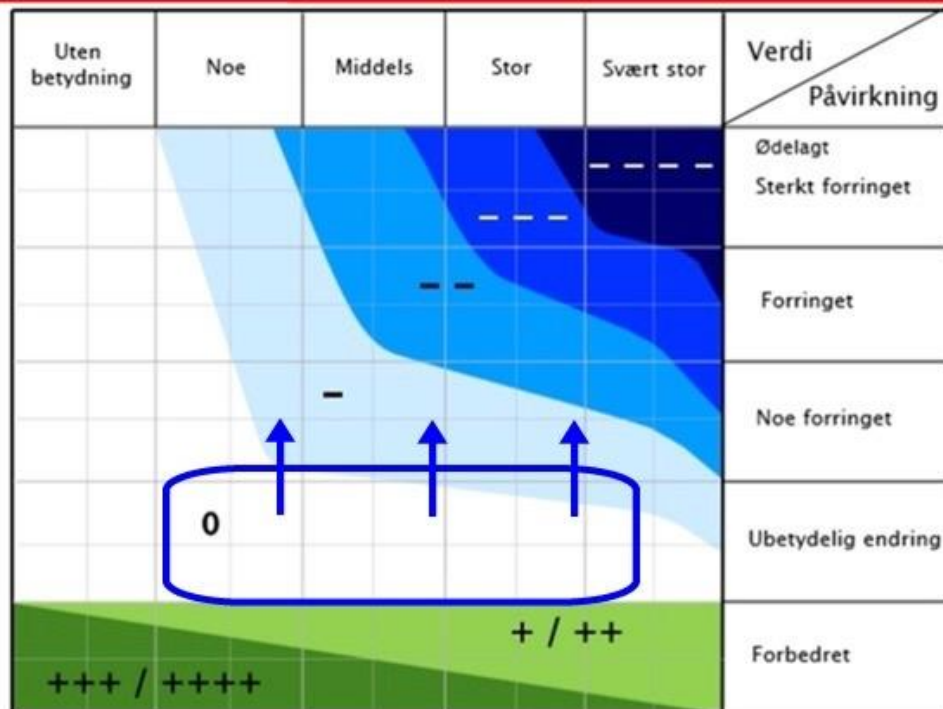
Fosseråsa, Geiranger sentrum– Storsæterfossen
STIEN: svart strek

EKSISTERENDE + NY KUNNSKAP:
NATURTYPER: grønn skravur
slåttemark, rasmark, fossemiljø

RØDLISTEARTER: røde prikker
alm og ask

Konsekvensvurdering

Figur 6-6 Konsekvensvifta. Konsekvensen for et delområde framkommer ved å sammenholde grad av verdi i x-aksen med grad av påvirkning i y-aksen. De to skalaene er glidende.

Skala	Konsekvensgrad	Forklaring
----	4 minus (----)	Den mest alvorlige miljøskaden som kan oppnås for delområdet. Gjelder kun for delområder med stor eller svært stor verdi.
---	3 minus (---)	Alvorlig miljøskade for delområdet.
--	2 minus (--)	Betydelig miljøskade for delområdet.
-	1 minus (-)	Noe miljøskade for delområdet.
0	Ingen/ubetydelig (0)	Ubetydelig miljøskade for delområdet.

Fosseråsa, Geiranger –
Storsæterfossen,
enkel konsekvensvurdering

VERDI: noe til stor

PÅVIRKNING: +/- ubetydelig

KONSEKVENNS: +/- ubetydelig
miljøskade

PILER: konsekvensen kan bli større
uten tilrettelegging (steinheller)

Konklusjon - naturhensyn

- ▶ Tidlig fase: samle kunnskap om naturtyper og arter, vær særlig oppmerksom på sensitive arter, trua arter/naturtyper, utvalgte naturtyper, sensitive enheter (lov å spørre noen om hjelp)
- ▶ Kunnskapsmangel: supplere ved undersøkelser
- ▶ Forhåndsvurdering av påvirkning – aktuelt å endre planene? (Unngå myr? Avstand til berg/innsjøer med sky fuglearter?)
- ▶ Kommunen bestemmer behovet for behandling etter PBL, slik behandling inkluderer vurdering etter NML
- ▶ Kan vi gjøre noe underveis i prosjektet for å minke påvirkninga?